

Rerum Naturalium Fragmenta No. 37

<i>Szemere László:</i> Törvényjavaslat a madarak védelméről	3
<i>Szemere László:</i> Népies madárnevek	9
<i>Szemere László:</i> <i>Otocoris alpestris</i> lövetett	10
<i>Szemere László:</i> Madár- és tojásgyűjteményem elpusztulása	11
Intézeti ügyek — Personalia	14
<i>Szemere László:</i> A madárfényképezésre alkalmas fényképezőgépekről.	15

Budapest
1922

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Pasaréti-út 79

Törvényjavaslat a madarak védelméről.

Írta: Szemere László.

I. – VI. pontig ugyanaz, amit Chernel István, a Magyar kir. Madártani Intézet igazgatója javasolt az 1920. évi Aquilában.

VII.

E törvény életbe léptétől számított 10 évig a Magyar Kir. Madártani Intézet fel van jogosítva, hogy madárkereskedést, madárpiacot, madárkitömő intézetet, vadkereskedést, vásárcsarnokot, vendéglőket, csemege-üzletet, cukrászdát vagy minden oly üzletet, műhelyt, melyben madár-származékot (tojást, lőtt madarat, tollat) forgalomba hoznak, munkaidő alatt átvizsgálhasson, bűnjeleket lefoglalhasson. Az intézet megbízottja ilyen ténykedésekor minden hatóság által támogatandó.

Említett időpontig nevezett intézet discretionalis joga, hogy kik ellen indíttatja meg az illetékes hatóságnál a kihágási eljárást, észlelései alapján.

Ezen idő eltelte után azonban a Madártani Intézetnek hivatali kötelessége minden tudomására jutott kihágást az illetékes helyre feljelenteni.

VIII.

Minden bekerített kert, belsőség, szőlőskert vagy park tulajdonosa (5 évnél hosszabb bérletszerződés esetén a bérlő)

ha 25—50 fája van (nemcsak gyümölcs, de mindenféle fa), köteles 1 drb körülbelül 28 milliméter röpnnyílású fészekodút (fészekládikót) a községházán (városházán) elfekvő „Utasítás” szerint kertjének, belsőségének vagy szőlőskertjének egyik fájára (szőlő, vagy vékony fa mellett egy magas karóra) vagy valamely lehetőleg kertre néző épület (csűr, borház, lugas stb.) falára az eresz alá úgy elhelyezni, hogy macska vagy más állat lehetőleg hozzá ne férhessen.

Minden további 50 fa után 1—1 fészekodú (fészkelő ládikó) kirakása kötelező. Azonban 50 fészekodúnál többet senki sem köteles kirakni. Minden 10 szőlőtőke egy fának számítandó, tehát 250 szőlőtőkénként 1—1 fészekodú kirakása kötelező, de csak a körülkerített szőlőkben, s csak 50 darabig. Még nem termő gyümölcsfacsemete, bokrok, továbbá 10 centiméternél vékonyabb egyéb fák nem számíttatnak be.

Liget-, berek- vagy erdőtulajdonosok is kötelesek fészekodvak kirakására (50 darabig), ha ezen helyek bármely okból körül vannak kerítve.

E rendelkezés alól kivételnek a nyilvános jellegű parkok, közterek, sétányok, ha bejáratuk állandóan nyitva van. Ezek fenntartói azonban esztétikai okból, továbbá példaadás kedvéért is, lehetőleg szakszerűen kezelt fészekodvakat és madáretetőket arányos számban önként rakjanak ki, s egy, a közelben lakó ügybuzgó szakembert azok gondozásával bízzanak meg. Meg van engedve, hogy fészekodvakat hordozó fát fészek-szedő gyerekek ellen tüskés dróttal lássanak el. (A törzsre csavarva.)

A megbízott a parkba tévedt macskákat elpusztíthatja.

Bárki a körülkerített telkére jutott idegen macskát elpusztíthatja. (E jogosultság nem teszi azt, hogy ezáltal oly helyen, ahol lövöldözni nem szabad, a kóbor macska megölhető lenne. Ily helyeken a macska csapdával, hurokkal stb. pusztítható. Mérgezni beltelkeken ugyancsak tilos, mivel a megmérgezett macska a mérget kihányhatja s ezt házi állat (szárnyas) felszedheti.)

Egy fészekodú-mintát és egy „Utasítás”-t (szakfüzetet) a községi (városi) főjegyző köteles községe (városa) terhére beszerezni és őrizni a magyar kir. Madártani Intézet által ajánlott gyárból. (1922-ben a Kalocsavidéki Méhészeti Egyesülettől, Kalocsa.)

A birtokosok lehetőleg ugyanonnan rendeljék meg a fészekodvakat, vagy a főjegyzőnél lévő minta után lehetőleg ugyanolyant készítsenek.

Azonban fakéreglapokból, deszkából, cserépből készült, továbbá fali réseknek egy 28 milliméteres lyukkal ellátott deszkalappal való alkalmas elfedése, valamely fa száraz ágcsutakjának kivájása s ugyancsak lyukas deszkalappal való beszegezése, ágvillák, ághónaljak befedése lyukas fakéreglappal, azután, ha kell, befedve, szóval úgy elkészítve, hogy az cinegéknek alkalmas fészkelőhelyül szolgálhasson, ahány költési alkalmatosság, szóval ugyanannyi fészekodúnak számítódik be.

Harkályok által készült, vagy más, fészkelésre alkalmas természetes odú is beszámít 1—1 fészekodúnak, de csak bel-

telkeken, kertben, parkban vagy szőlőskertekben; ellenben ligetben, berkekben, erdőkben nem.

Ha az ilyen odvas fa kivágatik, az odú pótlására egy mesterséges odú kirakása kötelező valamely közeli fán és pedig a legközelebbi március 1-ig.

Az odúkat célszerű állandóan (teleken át is) kinn hagyni, mert azokban nemcsak költeni, de háltni is szoktak a madarak. Azonban ha a telek tulajdonosa (bérlője) azokat kellőleg őrizni nem tudja, november elsejétől március 1-ig beszedheti azokat.

Március 1-től november 1-ig azonban az előírt számú fészek-odúnak rendeltetési helyén kell lennie, a netán ellopott vagy megrongált fészek-odvakat pedig egy éven belül pótolni, illetve kijavítani kell.

E rendelkezés végrehajtását a főjegyző, vagy megbízottja évente legalább egyszer ellenőrizni, a mulasztókat feljelenteni tartozik.

A fészekodvak nyílása azért van általában 28 milliméteresre szabva, mert ilyen nyílású odvakba a verebek nem képesek fészket rakni. Azonban ha valaki már több fészekodvat rak ki, például 8–10-et, helyesen cselekszik, ha 1–2 nagyobb nyílású odút is kitesz, csűr vagy más épület falára pedig olyant, amelyiken tenyérnyi szabad beszálló nyílás van (fent, elől nyitott), így más hasznos madár is megtelepszik kertünkben, nemcsak a cinegék, hanem az ilyen odvakat már a verebek ellen is védelmezni célszerű, mert ez más madarat elűldöz onnan.

Hasznos dolog nagyobb kertekben, erdőkben 1-10 fészekodút felfordítva kiszégezni denevérek részére. Célszerű az elhagyott fecskefészkek bejáróját egy deszka- vagy bádoglappal alkalmasan elfedni (gerendához szegezgetve), amelyiken 25–28 mm átmérőjű lyuk van. Ilyenben fecskék, cinegék a verebektől háborítatlanul költhetnek, azonkívül hálásra is szívesen használják a cinegék.)

A fészekodvak a telek tartozékának tekintendők, például a bérlő a szerződés lejártá után nem viheti el azokat, bárha ő rakta is ki. A fészekodvak fele értékét azonban követelheti az új birtokostól.

IX.

E rendelet ellen vétők – kiskorúakért szülők vagy gyámjuk felelősek – kihágást követnek el, mely a beszámítás mértéke szerint 10.000 koronáig, vagy behajthatatlanság esetén megfelelő, de legfeljebb egy hónapig terjedhető elzárással büntethető. A VII. bekezdés eseteiben az okozott kár megtérítése, továbbá az elérni szándékolt nyereség kétszerese, ritka fajokat pusztítók, vagy ismételt kihágók ellen pedig az iparengedély, vadászoktól a vadászati jog elvonása meghatározott időre, vagy végleg is kimondható.

X.

A törvény a kibocsájtási napján érvénybe lép, azonban iparengedélyt elvonó határozatot csak az érvénybelépéstől számított 10 év elmúltával lehet hozni, a VII. bekezdés pedig a kihirdetéstől számított két év elmúltával lép életbe.

Ezzel a madarak védelmére vonatkozó korábbi törvények és intézkedések hatályukat veszítik.

*) Az „Aquila” múlt évi kötetében (7—11. l.) közölt „Törvény- vagy rendeletervezet honi madaraink védelméről” c. közleményünkben felhívtuk szaktársainkat, hogy a tárgyhoz hozzászólva közöljék velünk nézeteiket, esetleges pótlásaikat, kiigazításait.

Készségesen adunk helyet az első idevágó közleménynek, mert meggyőződésünk, hogy minél több oldalú megvilágításban részesül a tervezet és minél tüzetesebb megrostálásban, annyival megelőbb és életrevalóbb leendő végleges megfogalmazásában. *Ch. I.*

(*Aquila*, vol.28, 1921, p.131-134)

Népies madárnevek.

Szemere László.

Böjti réce. Néhai Fínkey József sárospataki jogtanár egy plébános információjára visszaemlékezve azt mondta, hogy a katolikusoknak a feketelábú, azaz sötétebb lábszínű récéket böjtben szabad enniök, azért azok gyűjtő neve a „böjti réce”. Ebből kifolyólag, ha Chernel I. az *Anas querquedula*-ra alkalmazta a böjti réce nevet, az a fenti megokolással is helyes, eltekintve attól, hogy böjti időben, visszamenőlegesen is, bizonyára ez a réceféleség került a nem piros lábúak közül legsűrűbben terítékre.

Nagy Imre szerint Olasztelek udvarhelymegyei községben a Sitta neve „szotty” a *Caprimulgus*-é „békasájú madár”, a *Cypsehis apus*-é pedig „pozsár fecske”; utóbbi faj a nevezett vidéken elhagyott harkály-odvakban fészkel az erdőben.

A *Bombycilla garrula* neve Csik megye egyes községeiben „jenige”, az *Athene noctua* neve Csíkcsekefalván „súrló”, valószínűleg hangutánzó.

A *Coccothraustes* neve Erdőbényén „kusolló”.

(*Aquila*, vol.27, 1920, p.264)

Otocoris alpestris lövetett

Szemere László.

Otocoris alpestris lövetett 1922. január végén Tróczon Zemplén-megyei községben, Sárospatak tőszomszédságában. Ezt a példányt Szüts István a Madártani Intézetnek adományozta. Érdekesnek tartom fölemlíteni, hogy Sárospatak körül most már másodízben fordul elő a havasi füles pacsirta, amelyből 1907. január 29-én két példányt gyűjtöttem.

Irodalom:

Aquila XIV. 1907, p. 337.

(*Aquila*, vol.28, 1921, p.187)

Madár- és tojásgyűjteményem elpusztulása.

Szemere László

1914-ben, a világ-háború kitörésekor madárgyűjteményem egyik fele, mintegy 250 kitömött madár és 72 fajból álló kis tojásgyűjteményem a Sárospataki Református Kollégium egy szobájában volt elhelyezve. Ezt nekem a Kollégium Gazdasági hivatala volt szíves rendelkezésemre bocsájtani, mikor ott jogászkodtam.

Körülbelül még vagy ennyit gyűjtöttem csíkmegyei hivatalnokoskodásom első fázisa alatt, 1910-től 1914-ig. Ez az anyag Zsögödfürdőn maradt, mikor 1914. augusztus 1-jén katonának bevonultam. Ezen gyűjtemény 1916-ban, az első oláh invázió alkalmával szóródott széjjel.

Lakásomat, szomszédos épületek híján, senki se őrizhette rendszeresen, s így annak ajtóját, ablakait a front megetti katonaság felnyitva, tárgyaimat és kitömött madaraimat széthordozta, részben a közeli községekben lévő szállásaira, részben még a fedezékekbe is. Soknak csak a szemeit szedték ki, vagy szebb tollait, azután félredobták. Több madarat ismerőseim is elvittek, azon célból, hogy azokat részemre megőrizték.

1918-ban, mikor katonai szolgálatom alól felmentve, polgári állásomat elfoglaltam, több madaram hollétét sikerült megállapítanom, azonban 1919-ben az oláhok kitoloncoltak, oly szigorítással, hogy csak egy kézipoggyászt szabad magammal vinnem. Gyűjteményanyagomból tehát, illetve a roncsaiból,

semmit ki nem hozhattam, s így az egész gyűjtemény, mint olyan, elpusztultnak tekinthető, kivéven 5 madarat, amelyet még 1916-ban Mezőtúrra vittem, s 1921-ben aztán a Madártani Intézetnek ajándékoztam.

Ezek: *Neophron percnopterus* L, Herkules-fürdő, 1913. július 27, (Ismertetve az 1913. évi *Aquila* 508. oldalán.) *Syrnium uralense* Páll. Egy Maros-Torda megyéből, 1914-ből való fiatal, alig röpködő példány. *Oidemia fusca* L. Csíkszentsimon, 1912. november 7. *Dendrocopos leucotos* Bechst. Úzvölgy, Csíkmegye. 1911. június 5. *Aegolius tengmalmi* Gm. Zsögöd, 1913. március 13.

Azon *Calandrella brachydactyla* Leisl. példányról, amelyet Csíkverebesen 1911. április 16-án lőttem, nem tudom, hogy hová lett, úgy emlékszem, hogy még 1916, előtt Brassóra vittem. Ez esetben még megkerülhet. Itt említem fel, hogy ugyancsak egy tavaszi vonulás alkalmával, és pedig 1913, április 3-án, dr. Szilágyi Tibor is lőtt egy *Calandrella brachydactyla* Leisl.-t és pedig Zsögödon, ezt azonban a csíkszeredai gimnázium gyűjteményének adtuk.

A Sárospatakon elhelyezett gyűjteményem sorsa sem sokkal lett jobb, 1919-ben vörös katonák a Kollégium termeit rendezték s gyűjteményes szobámba más szobából hoztak különféle bútorokat, zongorát, stb.

Mivel a szoba kicsi volt, a madarakat egybehordták s azokra hányták a bútorok egy részét. így azok össze-vissza törtek s mivel a helyiség egy darabig csukatlan is volt, sokat szét is hordtak. Egy pataki barátom, Szüts István, kollégiumi pénztárnok a menthetőt, valami 50-60 darabot, a lakására szállított.

Ezeket utóbb sárospataki ismerőseimnek ajándékoztam. A tojásgyűjtemény teljesen összetörött.

Gyűjteményem névjegyzékét, tekintettel arra, hogy folyóiratunk ez évben szűkebb terjedelemben jelenik meg, nem közlöm, az anyag egy része, a róluk maradt jegyzeteim révén a jövőendőben még ismertetésre kerülhet. Mert minden darabról van méret, színleírás, vagy egyéb adat.

(Aquila, vol.28,1921, p.196-197)

Intézeti ügyek — Personalia

Intézeti ügyek.

Chernél István igazgató előterjesztésére a m. kir. Földművelésügyi Miniszter elrendelte, hogy ezentúl az intézet hivatalos címe: „M. k. Madártani Intézet” legyen.

Personalia.

Az 1919. márczius havában tartott miniszteri tanács chernelházi Chernél István igazgatónak a miniszteri tanácsosi címet adományozta.

A m. kir. Földművelésügyi Miniszter Hámori Mihály gondnokot jelenlegi állásában való meghagyása mellett a debrői-úti Országos Mezőgazdasági Kísérleti Telephez a gazdasági hivatal vezetésére áthelyezte szolgálattételre.

A m. kir. Földművelésügyi Miniszter Szemere László szolgabíró, eddigi rendes megfigyelőnk és munkatársunkat mint szakreferenst a m. kir. Földművelésügyi Minisztériumba rendelte.

(Aquila, vol.26, 1919, p.152)

A madárfényképezésre alkalmas fényképezőgépekről.

Írta: Szemere László.

Mivel a madárfényképezést nálunk is sokan óhajtanák kultiválni, kedvükért – a kezdők kedvéért – röviden vázolom a szükségeseket.

Általános az a nézet, hogy a tükörreflexes gép a madárfotografáló gép non plusz ultrája. Lehetséges, azonban hátrányait is tapasztaltam, miért is másféle megoldások után néztem. A lényeg az, hogy mi a homályos üvegen pontosan ugyanazt a képet lássuk, mint amit majd az objektív a lemezre vetít. Közben pedig a kazetta jól védett helyen, kihúzott fedéllel várja a felvételt, amely így a beállítás után azonnal megtörténhet.

E célt többféle szerkezettel is elérhetjük. Előrebocsájtom, hogy az objektívtól független u. n. képkeresők számításba nem jöhetnek, mivel a nagyobb gyújtávú lencsék, főleg ha fényerejük is nagy, igen pontos beállítást igényelnek, mert hiszen rendszeren a végtelenen innen való távolságokra felvételezünk.

Ez ideig még csak kétféle szerkezetet próbáltam ki, t.i. a tükörreflexes gépen kívül. Ezek pótolják a tükörreflexes gépet, s addig is, míg a tervezett további megoldásokat szerencsém lesz ismertetni, ismertetem e kettőt.

Az egyik a kétobjektíves gép. Azaz hogy maga a gép is dupla, úgy néz ki, mint egy sztereoszkópos gép. A közös alapdeszkán van a két identikus objektív, ezek egy beállító csavarral igazíthatók. Az egyik, a csak képkeresésre szánt objektív elmé-

letileg lehetne csak kongruens, nem egyszersmind identikus is. Azaz csak egyforma gyújtávú, de esetleg gyengébb fényerejű, ami az objektív ára és súlya miatt lenne célszerűbb.

A gyakorlat azonban arra tanított, hogy éppen olyan fényerejű legyen a kereső objektív is, mint a felvevő – vagy még fényerősebb! Ugyanis a kevésbé fényerős lencse a beállítás határállomásain már élesen mutathat, a mikor még a fényerősebb, tehát gyengébb mélységbeli élességű lencse még az élesség határát el nem érte. E szerkezethez nem kell tovább valami sok leírás.

A két kihúzat külön is fénymentes legyen, hogy az egyikben kihúzott kazettafedővel lehessen a lemezzel megtöltött kazetta. Az ehhez szolgáló lencse pillanatzáras legyen, vagy a kazetta előtt legyen redőnyzár. A másik lencse mögött, ugyanolyan távolságra van a homályos üveg, megette szilárd fényellenző, hogy az egész szerkezetet a homlokunkra támaszthassuk.

A lencsék sztereoszkópos látása miatt a felvételi lencse nem egészen azt a képet rajzolja, amit a homályos üvegre a másik lencse rajzol.

Ez azonban nem baj, csak éppen arra ügyeljünk, hogy a beállításkor a képközép – mondjuk egy madár – ne a homályos üveg közepére kerüljön, hanem, ha az elrendezés olyan, hogy a felvételi lencse a beállító alatt van, – a középtől kissé lefelé.

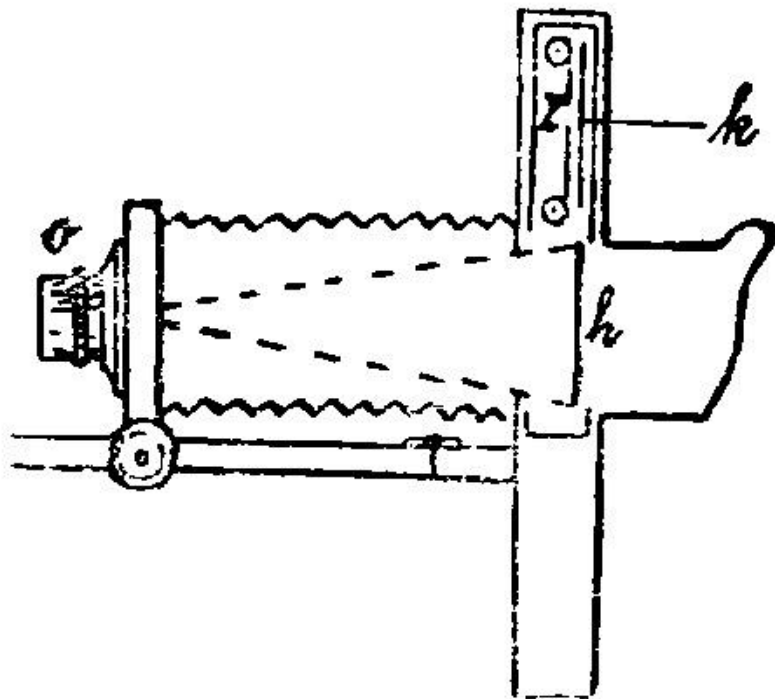
Ezen géptípusnak főhátránya a dupla térfogat és a lencsék beszerzési költsége. E miatt objektívsorozatot sem tarthatunk úgy kéznél, mint az egy-lencsés gépeknél. Mindezekért tehát

ezt csak rövidebb gyújtávú (13.5-18 cm.) objektívekhez javasolhatom.

A másik szerkezet megértéséhez vegyük szemügyre a vázlatot.

A vízszintesen levő kihuzatra merőlegesen van ráépítve egy lapos, hosszúkas doboz. Ahol a kihúzat megfekszik, ott van egy 9×12 cm-es nyílás, továbbá a mellső részén is. Erre egy fényellenző doboz van ráerősítve, melyen át a homályos üvegen (h) az objektív (o) rajzolta képet közvetlenül szemlélhetjük, illetve beállíthatjuk.

A homályos üveg (h) a rajzon függőyesen álló dobozban le- s felcsúsztatható kereten van. E keret felső, tehát fénymentes térben levő részén van elhelyezve a kazetta (k) s előtte egy redőnyzár (z).

Madárfényképezésre alkalmas fényképező gép vázlata.

Midőn a képet élesre beállítottuk, egy alkalmas szerkezet (gomb) segítségével a szánt leejtjük, vagy ha nem igen gyors pillanatfelvételt csinálunk, fékezve leengedjük. A leesés után kis késéssel automatikusan nyíljon a pillanat zár.

Tapasztaltam, hogy $\frac{1}{800}$ -ad másodperces, vagy ennél gyorsabb pillanat-felvételeknél a szán leesése nem volt befolyással a kép élességére. Lassúbb pillanatfelvételeknél egy emeltyűvel emeltem le a szánt, tehát fékezve.

Ezen szerkezetre már tetszés szerinti objektíveket tehetünk.

Az objektívekről álljon itt annyi, hogy ha csak eggyel akarunk dolgozni, akkor az egy 24–32 cm. gyújtávú aplanát lehet. A fényereje 1:6.8–1:8 közötti lehet. Ez esetben a már nagy gyújtávú lencse még mindig nem lesz elviselhetetlenül nehéz, s az ára sem fantasztikus.

Ha fényerős lencsét akarunk, akkor 18–21 cm. gyújtávúak fognak megfelelni. Túl nagy – 1:3–1:4.5 – fényerejű lencsékhez akkor folyamodjunk, ha autochrom felvételeket is akarunk készíteni.

Látjuk tehát, hogy egy ornitho-fotografus esetleg többféle lencsére is van utalva. Egy nagy gyújtávú lencse mellett mindenesetre célszerű egy félakkora gyújtávú lencsét is tartani, utóbbi legyen természetesen fényerősebb, s így a dimenziója meg fogja közelíteni a nagyobbik lencse dimenzióját.

Ez célszerű amiatt, hogy ugyanazon alapdeszkára kényelmesen felszerelhessük mindkét lencsét. A teleobjektívet ellenben nem

ajánlom. Ritkán kerül rá a sor, s akkor is a felvett kép élesség dolgában messze elmarad a leghitványabb aplanát mögött is. Azt ellenben hangsúlyozom, hogy az aplanát célszerűbb, mint az anasztigmát, mert könnyebb, s a beállítása nem oly kényes. Ha fénysegevényebb, hamarabb van a mélységbeli élesség határán, mint az ugyanolyan gyújtávú anasztigmát. A 24-32 cm. gyújtávú aplanát a 18×24-es képméretet is kirajzolja, de mivel mi csak 9×12-es lemezhez használjuk, az ilyen nagyságú kép éppen olyan korrekt lesz, mintha anasztigmátot használnánk. Lemezméretünk ugyanis vagy a 6.5×9, vagy a 9×12-es.

Üveglemez helyett papírnegatívakra is fotografálhatunk, ezek ma már jól (szárazon!) levonható magas (15 Sch.) fényérzékenységű réteggel is kaphatók, s nekünk azért is célszerűek, mert az erdőn, mezőn való csatangolást kiállják, nem törhetvén el, mint az üvegnegatívak. A papír-negatívakkal való közelebbi bánásmódot a Természettudományi Közlönyben ismertetem, a magyarhoni érdeklődők tehát ott közelebbi támpontokat kaphatnak. (1923. évf.)

(*Aquila*, vol.29, 1922, p.160-162)